

ЕТНОПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ НА ПОЛАБ'І У VI – VIII СТ.

Стаття присвячена аналізу етнополітичних процесів на Полаб'ї у VI– VIII ст.

The article represents the analysis of the ethno-political processes in Polabia in VI–VIII centuries.

Проблема етнополітичного розвитку полабсько-прибалтійських слов'ян у VI–VIII ст. становить значний науковий інтерес з різних точок зору. По-перше, вона є складовою частиною важливої наукової проблеми слов'янського етногенезу в цілому. По-друге, розглядувана проблема має суттєве значення для дослідження взаємозв'язку між політичними і етнічними процесами, становленням на Полаб'ї ранньофеодальної державності і злиттям племенних спільнот у більш широкі територіальні, етнічні утворення. Нарешті, вона важлива не лише для вірного відтворення минулого племен, що жили на території між Ельбою та Одером у VI–XII ст., але і для розуміння історії слов'яно-германських відносин у той період, ролі слов'ян у середньовічній історії Німеччини і Європи в цілому.

Доля полабсько-прибалтійських слов'ян вже давно привертає увагу дослідників. На жаль, інтерпретація минулого полабів нерідко визначалася національно-політичною заангажованістю вчених, тому низка вузлових проблем їх етнічної історії залишаються ще недостатньо розробленими і потребують об'єктивного, суто наукового дослідження. Не менш важливий і інший фактор, а саме недостатня джерельна база досліджень: бідність писемних свідчень з ранньої історії слов'янських племен, у тому числі і полабсько-прибалтійських, при слабкій розробці наприкінці XIX – у першій половині XX ст. археологічного матеріалу, об'єктивно не дозволяли глибоко і ґрунтовно відтворити картину слов'янського етногенезу на території Німеччини і прилеглих до неї областей. Лише введення у науковий обіг у 50–80-і роки XX ст. великого фактичного матеріалу, одержаного німецькими вченими (насамперед Й. Геррманном, Е. Шульдтом, Г. Брахманном, П. Донатом, К. Струве) у результаті розкопок поселень полабсько-прибалтійських слов'ян дозволило значно розширити джерельну базу досліджень, а окремі проблеми історії заельбських слов'ян (як-от питання їх етнополітичного розвитку у VI–XII ст.) отримали можливість бути вперше комплексно розглянутими з використанням різних типів джерел.

На сьогодні переконливо доведено, що слов'ян не можна вважати автохтонами полабського регіону. У перші століття нашої ери ці землі заселяли германські племена. Охоплені хвилею великого переселення народів, вони у III–V ст. в основній масі мігрували на нові території і, як свідчать археологічні дані, область між Ельбою і Одером майже повністю знелюдніла [10, с.19]. Хоча в окремих місцевостях Полаб'я (в землях розселення германського племені варнів на схід від р. Заале, у долині р. Ельби, а також району слов'янського поселення Дессау–Мозікау) на початку середньовіччя збереглися залишки германського населення, що обумовило германсько-слов'янські контакти у цих регіонах та запозиченням слов'янами окремих германських етнонімів і гідронімів [9, с.15]. Залишена германцями територія була заселена у VI–VII ст. різними слов'янськими племенами. Перші писемні джерела, що відносяться до епохи VII–IX ст., повідомляють, що у цей період у полабсько-прибалтійських слов'ян існували племенні союзи: сорбів, велетів і ободритів.

Сорбська група полабсько-прибалтійських слов'ян розташовувалась у південній частині Полаб'я, у басейні річок Заале і Нейсе. До складу її племенного союзу вхо-

дили: сорби, далемінці, мільчани і лужичани [23, с.198]. Центральне положення на цій території займало плем'я сорбів, що проживало між ріками Заале і Мульдою. На схід від Мульди жили далемінці, що називаються у джерелах IX–XI ст. також гломачами [8, с.10; 28, с. 6-7]. Решта області зайнятої сорбами, знаходилась між Ельбою і Нейсе і була заселена двома великими племенами, лужичанами і мільчанами.

Судячи з даних археології, сорбські племена, що розселилися у другій половині VI ст. у межиріччі Заале і Ельби, відрізнялися від інших племенних союзів полабсько-прибалтійських слов'ян деякими особливостями матеріальної культури: вони будували відносно малі будинки (до 16 м²), глибоко вкопуючи їх в землю. Померлих спалювали, а прах їх ховали у неглибоких ґрунтових могильниках, використовуючи при цьому у якості поховальних урн ліпний посуд празько-корчацького типу [25, с. 142; 26, с. 142]. На початку VII ст. в Ельбо-Заальському регіоні серед слов'янського населення празько-корчацької групи розселяється нова група слов'ян, що принесла сюди рюсенську кераміку, представлену добре профільованим і багато орнаментованим посудом, який виготовлявся на гончарному колі [3, с.95]. З цим посудом пов'язана поява у Ельбо-Заальському межиріччі нового типу поселень – гродів з оборонними стінами, збудованими насуху з каменя, що мали зверху дерев'яні споруди у вигляді палісад, решіткових чи ящичних конструкцій. З розселенням рюсенських слов'ян у Ельбо-Заальському регіоні поширюється звичай трюпопокладення, хоча поховання за обрядом кремації померлих існували тут ще протягом усього VII ст. [26, с.144].

Основною господарською життя слов'ян сорбського регіону було землеробство. Територія їх розселення характеризується родючими моренними і лесовими ґрунтами, що у поєднанні з розвинутою водною системою сприяло розвитку землеробства. Численні гроди були резиденціями племенної знаті, а в часи небезпеки служили схованкою для навколишнього населення. Специфічною особливістю сорбських гродів є наявність фортбургів, що зближує Ельбо-Заальський регіон з Чехією. До найбільш відомих пам'яток цього регіону належать поселення Фіхтенберг, Кезітц, Кезігесбург, Гана, Альтенплахтов та інші [4, с.41-48].

Згідно з Ейнгардом, територія заселена другою групою полабсько-прибалтійських слов'ян – велетами, простягалась від берегів Середньої Ельби на північний схід до Балтійського моря [7, с.183]. На північному заході вони межували з полабами, на заході кордоном служила середня течія Ельби, на півдні і сході кордони були менш визначені. Джерело кінця IX ст. локалізує ядро велетських племен на території, розташованій між Варнавою і Одером [11, с.13]. За даними Адама Бременського, основу їх племенного союзу становили хижани (кессіни), черезпеняни (цірціпани), доленчани (толензи) і ротарі (редарії) [1, L.II, с.XXI]. Останні, очевидно, були головними з них, оскільки їх князь одночасно очолював велетський племенний союз. Проживали ротарі в околицях Ретри, де знаходився язичницький храм, присвячений богу Сварожичу (Радигошу). У розглядуваний період до велетів, ймовірно, відносилися також племена на схід від річки Укер – укряни [16, с.160-163].

На відміну від сорбів велети наприкінці VI – на початку VII ст. проникли на територію, котра раніше досить густо була заселена, очевидно, ободритами, які мігрували сюди раніше за них. Не випадково "Франкські аннали" під 808 р. стверджують, що велети "здавна були у ворожих відносинах з ободритами" і це призводило до частих війн [13, s. 88]. Тому для них характерними є спорудження досить великих укріплених гродів, кожен з яких складався з кількох десятків домогосподарств, у котрих могли проживати від 600 до 1200 чоловік [9, s. 164; 29, с.80]. Житлами у цих поселеннях були наземні зрубні будинки.

Визначальною рисою матеріальної культури велетів є кераміка, яка отримала назву фельдберзької, за одним з розкопаних німецькими археологами городищ у Фельдберзі (округ Нейбранденбург). Вона виготовлялась на гончарному колі, була добре випалена і багато орнаментована (горизонтальні лінії, ряди хвиль, рідше штамповані візерунки і наліпні валики нижче шийки). Це переважно невисокі широкогорлі горщики, з випуклими боками і звуженою нижньою частиною [15, s.261].

Група полабсько-прибалтійських слов'ян, що зайняла північний-захід загального регіону розселення слов'ян між Ельбою і Одером – ободрити виступають у "Франкських анналах" кінця VIII ст. також як окрема етнополітична спільнота [2, s.58], що складається з чотирьох племен: вагрів, які зайняли сучасний Східний Гольштейн, полабів, котрі поселилися у межириччі Трави і Ельби, варнавів – по верхній течії річок Варни і Мільдениці і ободритів – між Вісмарською бухтою і Шверінським озером [6, s.7].

Ободрити мали загальні характерні для них як етнічної спільноти риси матеріальної культури. У перші століття свого проживання на території Полаб'я для них притаманна ліпна, в основному неорнаментована суков'я кераміка. Однак уже на рубежі VII–VIII ст., на думку Е. Шульцта, в ободритському ареалі отримує розповсюдження кераміка менкендорфського типу, що виготовлялась на гончарному колі [14, s.9]. Іншою культурною особливістю ободритів є властиві тільки їм невеликі наземні, переважно зрубні будинки і маленькі, але добре укріплені гроди, розраховані на вузьке коло людей, племінну знать і дружину, в той час як основна маса співплемінників жила поблизу в укріплених підгроддях, або відкритих поселеннях [9, s.73].

Очевидно, утворення ободритських племен відбувалося у процесі їх розселення в області Західного Мекленбургу і Східного Гольштейну у другій половині VII ст. Як справедливо вважав В. Д. Корольок, уже до VIII ст. ободритські племена являли собою територіальні об'єднання, що спиралися на систему укріплених гродів [21, с.73]. Їх, по суті, невірно було б називати племенами. Це були племінні князівства – примітивні зародки майбутньої великої, відносно єдиної ранньофеодальної держави.

Типовий для становлення ранньофеодальної державності етап підкорення одних племінних князівств іншими і утворення відносно єдиної, з сильною центральною князівською владою держави був пройдений ободритами порівняно швидко. Уже наприкінці VIII ст. джерела свідчать про існування єдиної ободритської держави. Панівною верствою в ободритському соціумі того часу була землеробська знать, котра використовувала у своїх володіннях працю залежного населення і рабів.

Отож, стосовно до VIII – початку IX ст. немає ніяких підстав говорити про якесь істотне відставання ободритів у їх державному розвитку від інших слов'янських народів, як про це зазначалося у працях Я. Бранкачка, Г. Лябуди, З. М. Черніловського, котрі відносили утворення держави у ободритів лише до другої половини

XI ст., часу правління ободритського князя Готшалка [5; 12; 30]. Навпаки, є всі підстави стверджувати, що у своєму історичному розвитку ободритське князівство навіть дещо випереджало слов'янські країни, котрі перебували на периферії тодішньої ранньосередньовічної Європи., наприклад польські землі. Знаходячись на самому західному рубежі слов'янського світу, відчуваючи на собі постійний тиск з боку саксів, датчан і могутньої Франкської держави, ободрити зуміли наприкінці VIII – на початку IX ст. досягнути ступеня утворення досить сильної держави ранньофеодального типу. У той час зовнішній фактор – іноземний натиск – діяв ще як фактор, що посилював доцентрові тенденції у ободритському суспільстві, прискорюючи процес формування єдиної ободритської держави. Суспільному прогресу, розвитку процесу феодалізації і формуванню державного апарату в ободритів у значній мірі сприяла, очевидно, близькість більш розвинутої франкської ранньофеодальної державності.

Слід зазначити, що перші свідчення про відносини полабських слов'ян з франками пов'язані не з ободритами і велетами, а з сорбами, вожді яких, розуміючи, що без зовнішньої допомоги боротьба з аварами буде для них важкою, уже на початку VII ст. уклали союз з франками. Однак, проіснував цей союз недовго. Після того як Само завдав у 631 р. нищівної поразки загонам франкського короля Дагоберта під Вогастісбургом, князь сорбів Дерван розірвав союз з франками і "приєднався зі своїми людьми до королівства Само" [27, с. 371], котре відіграло величезну роль у відбитті натиску франків на слов'янські землі і разом з тим відкрило шлях експансії слов'ян за Заале у Тюрингію та землі, що знаходились на південь від неї. У 634-635 рр. запеклу боротьбу зі слов'янами веде тюринзький герцог Радольф, котрому після багатьох битв, нарешті вдалося розгромити загоны Само і Дервана, що досі безкарно перетинали тюринзький кордон. "Вініди" втекли і більше не турбували Тюринзьке герцогство [27, с. 373]. Після цих подій ні про яку "дружбу" між сорбами і франками не могло бути і мови. У VIII ст. зміцніла Франкська держава посилює свій натиск на Схід проти лужицьких сербів. Так у 766 р. франки переправились через р. Заале у північній Тюрингії, в місці впадіння в неї правої притоки р.Ветау. Тут знаходився сорбський грод Вейтахабург. Франки розгромили слов'ян і захопили це укріплення [17, с. 293]. Битва у Вейтахабурзі стала початком нового етапу у відносинах франків з заельбськими слов'янами.

Останні десятиліття VIII ст., як відомо позначені жорстокою боротьбою Карла Великого за завоювання Саксонії, у ході якої безпосередня загроза виникла і для полабських слов'ян. Перше зіткнення Карла з ними відбулася у 780 р. під час походу на Ельбу, в ході якого він забезпечив тимчасове підкорення саксів і фрізів, що погодилися підкоритися франкам та прийняти християнство. Дійшовши до Ельби у місці впадіння у неї притоки Оре, Карл змусив визнати свою владу і слов'ян-древан, що розселилися там. Занепокоєні появою франків на Ельбі, ободрити погодилися укласти з Карлом Великим договір про "союз" [18, с.467]. З точки зору франків, це означало підкорення заельбських слов'ян. Проте, в дійсності ободрити в такий спосіб зуміли покращити своє становище в регіоні. Визнавши владу Карла, вони отримали можливість використати франків для боротьби зі своїми ворогами – данцями і велетами.

В цих умовах вибухнула чергова війна між велетами і ободритами. Останні вирішили скористатися новим союзом і звернулися за допомогою до Карла Великого. На чолі ободритського племінного союзу в той час стояв Вілчан, а верховним правителем велетів і стодорян

був Драговіт. Ейнгард у своєму "Життєписі Карла Великого" вважає причиною війни з велетами ту обставину, що вони союзників франків-ободритів "турбували частими набігами і їх неможливо було стримувати наказами [короля]" [31, с.18]. Однак у Карла були свої причини для вторгнення у землі велетів, котрі не боялися перетинати нові франкські кордони. Від набігів войовничих велетів страждали не лише "союзники" франків ободритів, але й "підвладні" їм древани.

У 789 р. Карл Великий виступив у похід проти велетів, залучивши до союзу проти них не лише ободритів, але й недавніх ворогів – сорбів, які також страждали від велетських вторгнень. Перейшовши Рейн поблизу Кельна і зібравши війська на території Саксонії, Карл вирушив до Ельби. Він побудував через річку два мости, один з яких захистив з обох боків валами. Після переправи він залишив варту охороняти укріплений міст і попрямував до Бранібора. Туди ж вирушив флот фрізів, що прибув по Північному морю і Ельбі. Одночасно з Карлом у землі велетів вторглися війська ободритів на чолі з Вілчаном та сербів [2, а 789; 18, с.467]. На шляху до Бранібора вони приєдналися до Карла Великого, котрий наказав "все спустошити вогнем і мечем".

Наляканий раптовим вторгненням франків, велетський князь Драговіт вважав за краще вирішити справу миром, тому не чекаючи прямого військового зіткнення він вийшов у супроводі сина і дружини з гроду і прибув у табір Карла Великого. Карл вимагав формального "підкорення" і відмови від нападу на своїх союзників. Драговіт змушений був погодитися, поклявшись зберігати "вірність королю і франкам" і вручив Карлу заручників за вибором самого короля. Карл Великий, у свою чергу, визнав владу Драговіта над велетами і гарантував йому безпеку у майбутньому. Разом зі знатними заручниками Карл вирушив на північ, углиб велетських земель. Він пройшов до впадіння у Балтику ріки Пене, звідки насамперед здійснювались напади на ободритів. За прикладом Драговіта, інші знатні особи і князі велетів, також підкорилися Карлу Великому. Взявши з велетських князів заручників, Карл по власних слідах повернувся до Ельби і переправився на західний берег [22, с.443].

Підсумки походу 789 р. Карла Великого проти велетів неоднозначні. З одного боку затіяна війна вилилася просто у грандіозну військову демонстрацію. Велети зберегли і незалежність, і численні військові сили. "Підкорення" було чистою формальністю. Карл Великий не усунув жодного слов'янського князя. Велетів не вдалося навернути у християнство, вони продовжували дотримуватись язичництва [24, с.41]. З іншого боку, велети все ж погодилися залишити у спокої західних сусідів. Союз з Франкським королівством мав на меті допомогти франкам у їх війнах, що підірвало основи існування велетського союзу і викликало розбрат у середовищі велетської знаті. Ні про які активні дії велетів у 790-х рр. не йдеться.

Наприкінці VIII ст. одним з головних ворогів франків у гирлі Ельби залишалися нордальбінги, що підтримували тісні відносини з данцями. У 795 р. їм вдалося досягти значного успіху – у бою з ними загинув Вілчан, верховний князь ободритів [22, с. 443; 18, с. 467]. За закликом Карла Великого, що перебував з військом у Саксонії, він направлявся для з'єднання з ним. Однак сакси підстергли його у засідці, захопили зненацька і вбили. Карл, що очікував Вілчана у своєму таборі у Бардовіку, дізнався про його загибель з великим запізненням. Після загибелі Вілчана верховним князем ободритів став Дракко, котрий у 798 р., скориставшись черговим походом Карла Великого в Саксонію, вторгся зі своїми загонами у землю нордальбінгів, спустошивши

її. Вирішивши відповідати ударом на удар, нордальбінги "зібрались воедино" і виступили проти ободритів. Дракко звернувся до франків за допомогою, Карл Великий відправив для підтримки ободритів свого легата Ебуріза [20, с.22; 17, с. 373].

Військо Дракко і допоміжний франкський загін зустрілися з нордальбінгами на полі Свентана – священному для ободритів, присвяченому одному з місцевих слов'янських божеств. Дракко, діючи разом з королівським посланцем Ебурізом, вщент розбив нордальбінгів, сповна відомстивши за загибель Вілчана. За повідомленням "Анналів королівства франків", "загинувло їх [нордальбінгів – М.Р.] на полі бою чотири тисячі, решта ж, котрі втекли і врятувались, хоча і з них багато загинуло, повели переговори про умови миру" [18, с. 469]. Король прийняв їх посланців і звістку від Дракко у Нордтюрінгау, на південному рубежі земель древан. Ободритів, котрих Лоршські аннали, розповідаючи про цю подію називають "нашими слов'янами" і пояснюють їх перемогу над нордальбінгами тим, що "їм допомогла віра християн і короля", Карл Великий щедро винагородив, "як вони були того гідні" [22, с. 445]. Від нордальбінгів він прийняв заручників, добився видачі найбільш затятих ворогів і з великою кількістю полонених повернувся в Ахен [19, с. 455].

Такою була етнополітична ситуація на Полаб'ї на момент, коли Карл Великий у 800 р. сів на імператорський престол. Створення могутньої Франкської імперії на західному кордоні Полаб'я мало вагомий наслідок для розвитку полабсько-прибалтійських слов'ян. З одного боку, через франків заелзьські слов'яни почали знайомитись з духовними і матеріальними досягненнями цивілізації середньовічного Заходу. З іншого – франки відразу ж перетворились у серйозну загрозу для ранньофеодальної державності у полабсько-прибалтійських слов'ян, що лише зароджувалась.

1. Adami Bremensis Gesta Hamaburgensis ecclesiae Pontificum // *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters: Quellen des 9. und 11. Jahrhunderts zur Geschichte der Hamburgischen Kirche und des Reiches*. Berlin, 1961. Bd.11.
2. Annales regni Francorum // *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*. Berlin, 1963. Bd.5.
3. Brachmann H. Slawische Stämme an Elbe und Saale. Zu ihrer Geschichte und Kultur im 6. bis 10. Jh. auf Grundarchäologischer Quellen. Berlin, 1978.
4. Brachmann H. Einige Bemerkungen zum Befestigungsbau der sorbischen Stämme // *Slovane 6.-10. století*. Brno, 1980.
5. Brankač J. Studien zur Wirtschafts- und Sozialstruktur der Westslawen zwischen Elbe, Saale und Oder aus der Zeit von 9. bis zum 12. Jahrhundert – Bautzen, 1964.
6. Die Slawen in Deutschland. Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neisse von 6. bis 12. Jahrhundert. Berlin, 1972.
7. Einhardi Vita Karoli // *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*. Berlin, 1963. Bd.5.
8. Geograf Bawarski (866-899) // *Monumenta Poloniae Historica*. Lwów, 1864. T.1.
9. Hermann J. Siedlung, Wirtschaft und gesellschaftliche Verhältnisse der slawischen Stämme zwischen Oder / Neiße und Elbe. Berlin, 1968.
10. Hermann J. Zwischen Hradschin und Vineta. Frühe Kulturen der Westslawen. Leipzig – Jena – Berlin, 1981.
11. King Alfred Orosius // *Monumenta Poloniae Historica*. Lwów, 1864. T.1.
12. Labuda G. Fragmenty dziejów słowiańszczyzny zachodniej. Poznań, 1960. T.1.
13. Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte. – Berlin, 1962. – Bd.1.
14. Schult E. Die slawische Keramik in Mecklenburg. Berlin, 1956.
15. Schult E. Die Slawische Keramik von Sukow und das Problem der Feldberger Gruppe // *Jahrbuch für Bodendenkmalpflege in Mecklenburg*. Schwerin, 1963.
16. Sulowski Z. Sporne problemy Związku Wieleń – Luciców // *Słowiańszczyzna połabska między Niemcami a Polską*. Poznań, 1981.
17. Алексеев С.В. Славянская Европа VII–VIII вв. М., 2007.
18. Анналы королевства франков // *Свод древнейших письменных известий о славянах*. М., 1995. Т.2.
19. Вольфенбюттельские анналы // *Свод древнейших письменных известий о славянах*. М., 1995. Т.2.
20. Грацианский Н. Карл Великий и славяне // *Исторический журнал*. 1943. №3.
21. Корольюк В.Д. Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья. М., 1985.
22. Лоршские и мозельские анналы // *Свод древнейших письменных известий о славянах*. М., 1995. Т.2.
23. Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья / В.Д. Корольюк (отв. ред.). М., 1982.
24. Ронин В.К. "О власти" Карла Великого над славянами // *Советское славяноведение*. 1984. №1.
25. Русанова И.П. Славянские древности VI–VII вв. Культура пражского типа. М., 1976.
26. Седов В.В. Славяне в раннем средневековье. М.,

1995. 27. Так называемая хроника Фредегара // Свод древнейших письменных известий о славянах. М., 1995. – Т.2. 28. Титмар Мерзебургский. Хроника. В 8 кн. М., 2005. 29. Херрманн И. Общество у германских и славянских племен и народностей между Рейном и Одером в VI–XI веках // Вопросы истории. 1987. №9. 30. Черниловский З.М. Возник-

новение раннефеодального государства у прибалтийских славян. М., 1959. 31. Эйнхард. Жизнь Карла Великого // Историки эпохи Каролингов. М., 1999.

Надійшла до редколегії 20.01.11

И. Старостина, асп.

АЛКЕСТА КАК РЕНЕССАНСНЫЙ ИДЕАЛ ЛИЧНОСТИ У ДЖ. ЧОСЕРА (ПО ПОЭМЕ "ЛЕГЕНДА О ХОРОШИХ ЖЕНЩИНАХ")

Статья посвящена выявлению ренессансной составляющей характеристики одного из главных персонажей слабоизученной в русскоязычной историографии поэмы английского поэта XIV века Джеффри Чосера.

The article is devoted to the revelation of the personal description, according to the Renaissance, of the main character in the poem by G. Chaucer, who is the English poet of the XIV th century; composition, which is weakly studied in the Russian historiography.

Выявление характера представлений Джеффри Чосера о человеке остается важной и интересной задачей в силу неоднозначной оценки идейной позиции самого творчества поэта, которого в исследовательской литературе рассматривают преимущественно как фигуру "переходной эпохи". Если в его взглядах и ищут ренессансные черты, то связывают их, как правило, с наиболее известным сочинением – "Кентерберийскими рассказами" [1]. Думается, эта точка зрения требует серьезного уточнения, так как разработка нового идеала личности начинается у него в более ранних произведениях, среди которых и интересующая нас "Легенда о хороших женщинах".

В данной статье предприняты попытки выявить, насколько в этом сочинении проступают ренессансные представления об идеальной личности и кто именно – мужчина или женщина, либо представители того и другого пола в равной степени оказываются воплощением идеала. Стоит заметить, что на материале интересующего нас источника поставленные вопросы до сих пор остаются изученными слабо. Отдельные замечания, связанные с общей характеристикой "Легенды", высказывали Дж. Честертон, Д. Гарднер, С. Ригби; в русскоязычном литературоведении и историографии – М. П. Алексеев, А. А. Аникст, Н. А. Богодарова [2].

Точное время создания произведения пока не выявлено, большинство авторов склоняются к выводу, что это первая половина 1380-х годов (1382-85). [3]. Толчком, возможно, послужило такое событие придворной жизни как женитьба в 1382 году короля Ричарда II (1377-1399) на богемской принцессе Анне.

По жанру данный источник относится к видениям или сновидениям ("сновидческая поэма") [4]. В произведении "присутствует" Чосер-персонаж как повествователь. Заметим сразу, что он находится "не за кадром", а ведет беседы с главными персонажами (Богом Любви и его дамой–царицей Алкестой).

Центральными фигурами произведения являются женщины античного мира с их переживаниями и чувствами. Преимущественно это мифологические героини, в основном греческие (Гипсипила, Медея, Филомела, Гипермнестра, Ариадна и др.). В данной работе мы остановимся на анализе характеристики одной из них – названной выше Алкесты. Именно она оказалась в центре внимания писателя.

Поэма состоит из ряда стихотворных повествований о героинях, связанных общим Прологом и вступительной Балладой, где развернуто заявлена тема. В Прологе (Prologe) автор (Чосер) повествует о своей признательности древним книгам, а также о своей любви к цветку маргаритке. Здесь он засыпает и превращается в Чосера-персонажа поэмы, который во сне встречает Бога Любви в окружении свиты, состоящей из благо-

родных женщин античного мира, во главе которых находится царица Алкеста [5]. В Балладе (Ballade) Чосер-персонаж ведет диалог с Богом Любви и Алкестой. Бог сердится на поэта за некоторые его произведения, в которых женщина представлена как неверная супруга. Алкеста предлагает ему ради восстановления справедливости написать поэму о добродетельных женщинах. Именно Баллада дает нам материал для выявления представлений Чосера об идеальной женщине, человеческих чувствах, этических качествах личности, причем не только мужчин, но и женщин [6]. Автора волнуют также чувства его героев и их жизненные ценности. Добавим, что "Легенда" осталась незаконченной: из двадцати, по мнению отечественных литературоведов (или девятнадцати, по Р. Берлину), намеченных легенд написано только девять [7].

Повторим, нас будет, прежде всего, интересовать Пролог и Баллада поэмы, где и представлена тема Алкесты [8]. Заметим, что характеристику героине дают два персонажа, Чосер и Бог Любви; в ее собственные уста также вложены очень важные речи.

Напомним, что Алкеста фигурирует в древнегреческой мифологической традиции как супруга царя Фракии Адмета, прославившаяся тем, что решилась принять смерть вместо своего супруга и спуститься в царство мрачного Аида. Первое, на что обращает внимание Чосер-персонаж – внешность и облачение Алкесты. Он рассказывает, что во главе шествия шла "девушка, одетая в зеленое роскошное платье,...золотая лента удерживала ее волосы, голову венчала белая корона" [9]. Одежды девушки – из обихода английской знати времени Чосера, но они несут в себе символические смыслы. Зеленый цвет платья говорит о ее юности, а также возможной принадлежности к миру неувядающей и вечно цветущей природы (или Рая?). Что касается белого цвета, то это традиционный символ чистоты, непорочности, чести царицы (королевы) и ее верности. Чосер сравнивает Алкесту с цветком маргаритки. В глазах Чосера-персонажа она столь же мила и прекрасна, сколь и этот цветок. Она, по нему, символ любви, равно как и маргаритка; она – "регулятор" его сердечного состояния. При этом он отмечает, что Алкеста, равно как и маргаритка, олицетворяет верность женщины. Очевидно, гамма цветов ее одежды совокупность ее качеств вполне соответствуют свойствам маргаритки, и поэтому она уподобляется столь притягательному для автора цветку.

Добропорядочность Алкесты в жизни, по Чосеру, только удвоила ее славу после смерти, а превосходства в ней столько, сколько "мелких цветочков в ее короне". При этом цветок маргаритки должен, по словам Чосера-персонажа, сохранить предание об Алкесте, чтобы, таким образом, память о ней жила вечно. Получается, что